

Geliş Tarihi : 20.08.2015
Kabul Tarihi: 14.12.2016

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Journal Of Modern Turkish History Studies
XVI/33 (2016-Güz/Autumn), ss. 61-70.

İKİNCİ MEŞRUTİYET GAZETECİLERİNDEN ZEKİ BEY SUİKASTININ KAMUOYUNDA YANKILARI*

Mustafa GÜNCÜ**

Öz

Bu makale, ikinci meşrutiyet dönemi gazetecilerinden olan ve birçok alanda yazılar yazan Zeki Bey'in; öldürülmesinin halk üzerinde bıraktığı etkiyi ortaya çıkarmak; ayrıca günümüz insanına benzer konularda tutum kazandırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Zeki Bey'in; yazdığı yazılar içerisinde bulunduğu dönemin sosyal politik ve sosyal ekonomik alanlarını, ikinci meşrutiyet dönemi ve sonrası için göz ardı edilemeyecek önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zeki Bey Suikastı, Zeki Bey Suikastının Kamuoyuna Yansıması, II. Meşrutiyet Dönemi Basın.

THE SECOND CONSTITUTIONAL JOURNALISTS' ZEKI BEY PUBLIC ECHOES OF THE ASSASSINATION OF INTELLIGENCE

Abstract

This article is the second constitutional period in many areas by a journalist and killing of the brain reveal the impact that intelligent people left on; It is also drafted in similar manner to give the modern man. He wrote the clever brain that can not be social, political and socio-economic areas of the period in which articles to ignore the second constitutional period and after is important.

Keywords: Zeki Bey was Assassinated, Public Reflection, II. Press the Legitimacy Period.

* Bu makale, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde hazırlanan "Zeki Bey Suikastı ve Basın" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden yola çıkılarak kaleme alınmıştır.

** Tarih Uzmanı, (mguncu1990@gmail.com).

Giriş

İkinci Meşrutiyetin ilanıyla birlikte Osmanlıda uygulanan sansür kaldırılmış, bu durum her alanda özgür bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Siyasi alandaki baskının kalkması diğer kamusal alanları da etkilediği gibi basın ve yayında da özgür bir ortam oluşmuştur. Gazeteciler sansürün kaldırılıp özgür ortamın oluşmasını fırsat bilmiş ve her alanda yazılar kaleme almıştır¹. Özgür ortamın oluşması birtakım gazetecilerin hükümet aleyhine yazılar yazmaya başlamalarına ve dolayısıyla iktidar karşıtı olan yazarların hükümeti eleştirmelerine sebep olmuştur. Bu durumun giderek tehlikeli bir hal alması ve özellikle 31 Mart hadisesinin yaşanması üzerine hükümet üyeleri bu konuda tedbirler alınması gerektiği fikrini öne sürmüşlerdir. Kaynakların belirttiğine göre bu tarihlerde bazı yazarlar kimliği belirlenemeyen kimselerce suikaste mağruz bırakılmak suretiyle öldürülmüşlerdir. Hasan Fehmi, Ahmet Samim ve Zeki Bey bunlardan bazılarıdır.

İkinci Meşrutiyet dönemi gazetecilerinden olan Zeki Bey; 1869 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası sultan Abdülhamit'in sarayında görevli olan Kayserili Ahmet Efendi'dir. Zeki Bey; Galatasaray lisesinde başarıyla tamamladığı eğitimine mülkiye mektebinde devam etmiş, Burayı da iyi bir derece ile sonlandıran Zeki Bey; kısa sürede devletin önemli bir kurumu olan Duyun-u Umumiye de mali işlerle sorumlu devlet memuru konumuna yükselmiştir². Aynı zamanda *Serbesti*, *Mizan* ve kendisine ait olan *Şehrah* gazetesinde de yazılar kaleme alarak içerisin de bulunduğu dönemin siyasal, ekonomik ve sosyo politik durumunu eleştiren bir tavır takınmıştır.

Zeki Bey; Osmanlı Devletinin önemli eğitim kurumlarında dönemin şartlarına göre iyi sayılabilecek yabancı dil eğitimi aldığından yabancı dile özellikle Fransızcaya hâkim bulunmaktaydı³. Bu özelliklerinden dolayı liselerde yabancı dil dersleri de öğretmekteydi⁴.

Zeki Bey'in; güncel siyasetle ve dolayısıyla iç ve dış ulusal ve uluslararası konularla ilgilenen bir kişiliğe sahip olduğunu belirten Hıfzı Topuz'un kitabında rastlanan değerlendirmelere yansıyan bilgiler⁵, dönemin basın organlarında da doğrulanmaktadır. Dönemin basın yayın organlarında, Zeki Bey'in yazdığı yazılarda kendi ismini kullanmadığı şu şekilde ifade edilmektedir. Zeki Bey'in on dokuzuncu muhakemesinde şahitler ve mahkeme reisi arasında geçen konuşmada "...*Şehrah gazetesinde... Dair yazılan yazılar Zeki Bey'in imzasıyla değildir. Yazılar başkalarının imzaları iledir*"⁶. Bu söylem Zeki Bey'in yazılarında

1 Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, BAS-HAŞ, İstanbul 2005. ss.17-21.

2 Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.90.

3 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.I/II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991. s.13.

4 Alpay Kabacalı, *Türkiye'de Siyasal Cinayetler*, Altın Kitaplar, İstanbul 1993, s. 127.

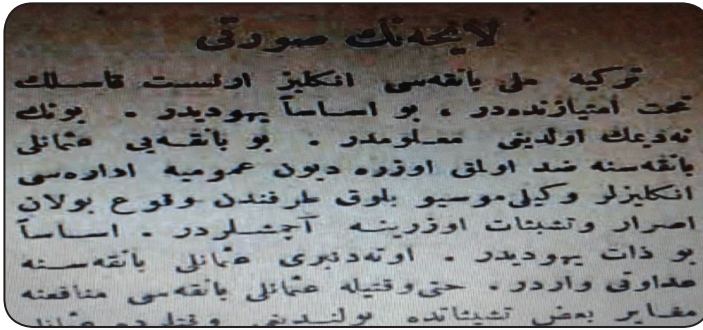
5 Hıfzı Topuz, *Özgürlüğe Kurşun*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007. s.111.

6 "Zeki Bey'in Ondokuzuncu Muhakemesi" *Tanin*, 27 Nisan 1328 / 10 Mayıs 1912,

kendi adını kullanmadığını göstermektedir. Bunun sebebi Zeki Bey'in iktidardan çekinmesi olabileceği gibi yazarın yazdıklarının gerçek olmayabileceği ve bu yüzden kendisini teşhir etmek istememesi de olabilir. Zeki Bey'in "Mümin" adıyla yazdığı ancak çalışma ofisindeki çekmeceğinde sakladığı ve hiç bir yerde yayınlama fırsatı bulamadığı yazılarının olduğu da yine dönemin basın yayın organlarında belirtilmiştir⁷.

Zeki Bey; yazdığı yazılarda genelde Talip Bey ve özellikle Cavit Bey'i hedef almıştır. Bunu yine Zeki Bey'in yedinci muhakemesine katılan şahit Kadri Bey'in anlattıkları şu sözlerden anlamak mümkündür. "...öteden beri söylerdi ki iğlan-ı meşrutiyetten ve 31 Marttan sonra İttihadın siyasi bir takım cinayetler irtikap eylediğini söylüyordu. Bir gün kendisine gitmiş idim. Selanik bankasına kadar beraber gittik bana bu cinayetler hakkında vesikalar topladığını Talip ve Cahitlerin mahiyetlerinin o zaman belli olacağını al el husus Cahit'in o zaman bir Osmanlı saftıyla burada duramayacağını söyledi..."⁸. Zeki Bey, Cavit Bey'in ekonomi politikalarını eleştirirken Cavit Bey'le işbirliği içinde olan Cahit Bey'i de(Hüseyin Cahit yalçın) hedef almıştır. Bunun gibi Zeki Bey'in layihasında Cavit Bey hakkında belirttiği şu sözde yapılan eleştiriler açısından önemlidir.

"Türkiye Milli Bankası; İngiliz Ernest Kasıl'un taht-ı imtiyazındadır. Bu esasen Yahudi'dir. Bunun ne demek olduğu mağlumdur. Bu bankayı Osmanlı Bankasına zadd olmak üzere duyun-u umumiye idaresi İngilizler vekili Mösyö Blok tarafından vuku bulan ısrar ve teşebbüsat üzerine açmışlardır. Esasen bu zat Yahudidir. Öteden beri Osmanlı Bankasına adaleti vardır. Hatta vaktiyle Osmanlı Bankası menafi muhabiri bazı teşebbüsatta bulunduğu vakitlerde, Osmanlı Bankası Paris sendikası vasıtasıyla ve Paris hariciye nezaretinin Londra hariciye nezareti üzerindeki tesiratyyla Blok'un başına örercesine teşebbüsatta geriye aldıkları, vukuatla sabittir. Yani Osmanlı Bankasının düşmanıdır. Türkiye Milli Bankasını açtılar, Mösyö Loran'a rağmen Cavit Bey'i hissedar yaptılar. Birinci nifak tohumu buradan gelir..."⁹.

Resim 1:
"Layihanın Sureti"
Tanin
22 Teşrin-i Evvel
(Ekim 1327)
8 Teşrin-i Sani
(Kasım 1911)

7 "Zeki Bey'in Yedinci Muhakemesi" *Tanin*, 13 Teşrin-i sani/ Kasım 1327 /26 Teşrin-i sani/ Kasım 1911.

8 "Zeki Bey'in Yedinci Muhakemesi" *Tanin*, 13 Teşrin-i sani/ Kasım 1327 /26 Teşrin-i sani/ Kasım 1911.

9 *Tanin*, 26 Teşrin-i evvel / Ekim 1327/ 8 Teşrin-i sani/ Kasım 1911; Ayrıca Layihanın Özeti İçin Bkz. *Nevrah*, 13 Teşrin-i evvel/ Ekim 1327 /26 Teşrin-i evvel/ Ekim 1911

Anlaşıldığı üzere Zeki Bey; Cavit Bey'e karşı olan eleştirilerinde aşırıya kaçmakta ve bu anlamda Cavit Bey'i Osmanlı aleyhinde çalışan bir şahıs olarak göstermektedir.

1. Zeki Bey'in Vurulması

Zeki Bey, 1911 yılının 10 Temmuz'un da işinden çıkıp evine gittiği sırada atılan bir kurşun sonucu hayatını kaybetmiştir¹⁰. Zeki Bey'in vurulması hadisesi dönemin basın organlarına şu şekilde yansımıştır. "...Evvvelki gece Nasffaliden Zeki Bey, beraberinde maliye ıslahat komisyonu azasından Abdurrahman Bey, Nevvab müdürü muavini Hacı Şakir Efendi, Makri köyü vergü katib-i sabıkı Hafız Sabri Efendiler bulunduğu halde sakız ağacındaki Miltiyadi'nin gazinosundan avdet eyledikleri ve cevizlik mahallesinde Hoban sokağından geçtikleri esnada tahminen otuz metre arkada ve lökes lambasının bulunduğu köşeden doğru bir el silah atılmış bu esnada Zeki Bey, biruh olarak yere düşmüştür..."¹¹. Zeki Bey; hadisesi basında büyük yankı uyandırdığı gibi toplum tarafından da pek hoş karşılanmamıştır. Çünkü Zeki Bey de kendisinden önce öldürülen diğer iki gazeteci (Hasan Fehmi, Ahmet Samim¹²) gibi öldürülmüş ve katillerinin kim olduğu konusunda tartışmalar çıkmıştır.

Halk bu konuda tepkili davranmıştır ki, dönemin basınında bununla ilgili bilgiler mevcuttur. Zeki Bey; vurulduğu gece yakalanan zanlılar hemen sorguya alınmış ve Zeki Bey'i neden vurmak istedikleri veya vurduklarını anlamaya çalışmak amacıyla kendilerine sorular yöneltilmiştir. Zanlılar ilk muhakemelerinde bu konuda çelişkili ifadeler vermiştir¹³. Bu ifadeler ister istemez, haklarında bazı şüphelerin uyanmasına sebep olmuştur. İsimlerinin Çerkez Ahmet ve Mustafa Nazım oldukları yine birinci muhakemede anlaşılan bu kişilerin Zeki Bey'i tanımadıkları da verdikleri ifadelerden anlaşılmıştır¹⁴.

10 Kabacalı, *Türkiye'de...* s.128.

11 "Bir Cinayeti Müessife" *Renin*, 29 Haziran 1327/ 12 Temmuz 1911.; ayrıntılı bilgi için bkz. *Hemrah*, 29 Haziran 1327 /12 Temmuz 1911."Hakaik-i Ahval"

12 Ahmet Samim'in katillerinin kim olduğu cinayetin işlendiği tarihte anlaşılamamıştır. Ancak 1911 yılında yayınlanan ve Zeki Bey cinayetinin mahkeme tutanaklarının yer aldığı iki gazete bu konu hakkında şu ifadelere yer vermiştir ki. bu iddialar Ahmet Samim'i vuranın kim olduğu konusunda fikir sahibi olmayı sağlayacak bilgilerdir. Bu yayın organlarından ilki *Tesisat* gazetesidir ki şu bilgiyi vermektedir. "*Dün muhakeme-i kısm-ı mahsusumuzda Zeki Bey, merhumun katilleriyle Müttehim Çerkez Ahmet ve Mustafa Nazım nam-ı şahısların cereyan eden yedinci muhakemesinde Sirozdan gelen bazı şahitlerin ifadesi cuda-i haiz-i ehemmiyetti her muhakemede birçok haiz -i ehemmiyet noktalar meydana çıkıyor. Çerkez Ahmet ve rüfekasının Siroz'da teşkil eyledikleri fedai komitesinden bahsolundu. Bu komite birçok kişileri katl ve itlaf eylemiştir. Hatta Seda-yı Millet ser muharriri makarrı Ahmet Samim beyle Zeki Bey merhumu katl ettirmek isteyenler bu komiteyi vasata-i icraiye olarak kullanmışlardır". *Tesisat*, 30 Haziran 1327 / 13 Teşrin-i sani/ Kasım 1911; diğer bir gazete ise *Tanin* gazetesidir, ve şu bilgi yer almaktadır. "*Ahmet Samim, Ahmet(Çerkez Ahmet) efendi tarafından katil ediliyor. Çünkü bu Cemiyetçe yaptırılıyor. Ahmet Efendi, Samim'i öldürdükten sonra Siroza geldi."*"Zeki Bey'in Yedinci Muhakemesi" *Tanin*, 13 Teşrin-i sani/ Kasım 1327 / 26 Teşrin-i sani / Kasım 1911.*

13 "Zeki Beyin İlk Muhakemesi" *Tanin*, 8 Eylül 1327 / 21 Eylül 1911.

14 "Zeki Bey'in İlk Muhakemesi" *Tanin*, 8 Eylül 1327 / 21 Eylül 1911.

Zeki Bey'in; muhakemelerinden anlaşıldığı kadarıyla Zeki Bey; çeşitli gazetelerde yazılar yazmış ve yazdığı bu yazılarda dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni eleştirmiştir. Bu durum İttihatçılar arasında bazı muhalif grupların ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Zeki Bey'den ortaya attığı iddialarını kanıtlar nitelikte bir layiha hazırlamasını istemişlerdir¹⁵. Bunun üzerine Zeki Bey; başında bulunduğu kurum olan Duyun-u Umumiye de bazı yolsuzlukların yapıldığını¹⁶, bunu yapanında maliye nazırı Cavit Bey olduğunu anlatan bir layiha¹⁷ hazırlayarak Kayserili Şaban Efendi aracılığıyla İttihatçılara ulaştırmıştır.

Bu layiha üzerine çıkan tartışma sonucunda Cavit Bey istifa etmiş¹⁸ ve Zeki Bey ile aralarındaki düşmanlık baş göstermeye başlamıştır. Sonunda 10 Temmuz 1911 yılında Zeki Bey bir suikast sonucunda öldürülmüştür.

Enver Ziya Karal; Zeki Bey suikastını anlatırken Zeki Bey'in; milliyetçi olan ve iç ve dış politikalarını da bu ideoloji üzerine kuran İttihatçılar aleyhinde yazılar yazdığını bu yüzden vurulduğu ifade etmektedir. Devamında ise Zeki Bey'in Osmanlı Bankası'nın sözcülüğünü yaptığını ve bu bankanın da İngiliz destekli olduğunu belirtir. Yani Karal'a göre "*Zeki Bey İngilizler lehinde faaliyet yürüten bir yazardır*"¹⁹ gözleminde bulunarak olayı İttihat ve Terakki Cemiyeti lehine çevirmeye çalışmaktadır.

Alpay Kabacalı'nın; Zeki Bey'in; ölümü hadisesi üzerine yaptığı yorum ise şu merkezdedir. Kabacalı'ya göre "*Zeki Bey; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yaptığı yolsuzlukları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ve bu yüzden öldürülmüştür*"²⁰ Alpay Kabacalı yukarıda ifade edilen görüşü öne sürerek olayın ardında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin var olduğunu doğrular bir tavır takınmaktadır.

2. Zeki Bey; Suikastının Kamuoyunda Yankılanması

Zeki Bey; suikastının halk nazarında pek iyi karşılanmadığını yukarıda kısaca belirtmiştik. Ancak dönemin muhalif basını bu konuyu manşetlerde iri puntolarla vermiş ve olayın ne derece ciddi bir hal aldığını göstermeye çalışmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan basın özellikle bu konuda baskın davranmaya çalışarak, halk nazarında olayı büyütme çalışmıştır. Keza *Islahat* gazetesi 5 Teşrin-i evvel 1912'de yayınlanan nüshasında olayı şöyle vermiştir.

15 *Tanin*, 13 Teşrin-i sani / Kasım 1327/ 26 Teşrin-i sani/ Kasım 1911.

16 Topuz, *Özgürlüğe..*, ss.111-141

17 Layiha için bkz.*Tanin*, 26 Teşrin-i evvel / Ekim 1327/ 8 Teşrin-i sani/ Kasım 1911; Ayrıca Layihanın Özeti İçin Bkz. *Nevrah*, 13 Teşrin-i evvel/ Ekim 1327 /26 Teşrin-i evvel / Ekim 1911; ayrıca layihanın Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmiş hali için bkz. Mustafa Güncü, *Zeki Bey Suikastı ve Basın*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2015. ss.50-64.

18 *Tesisat*, 1 Teşrin-i sani/ Kasım 1327 / 14 Teşrin-i sani/ Kasım 1911.

19 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*. C.1X Türk Tarih Kurumu Ankara 1999. ss.147,148.

20 Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basım evi, Ankara 1994. s.75.

“...Bu gün merhum Zeki Bey’in katilleri olmakla müttahim Çerkez Ahmet ile Sirozlu Mustafa Nazım’ın muhakemelerine devam olunacaktır. Evvelce de söylediğimiz vecihle Devleti Aliye’nin mukadderatı bu muhakemenin neticesiyle alakadardır. Binaenaleyh mahkeme salonuna kemaflı es sabık yerli ve ecnebi hukuk şinasan ve gazetelerle dolacak ve cereyanı muhakeme harfi harfine takip olunacaktır. Gazetemiz cereyanı muhakemeyi kartlarımıza bildirmek üzere hacmin mesaha addesi tespitinde çalışacaktır”²¹.

Görüldüğü üzere *Islahat* gazetesi olayın bireysel bir vaka olmadığını vurgulamaya çalışmaktadır. Ve olayın sadece bir katl meselesi olmadığını bu cinayet hadisesinin tüm Osmanlı toplumunu ilgilendiren bir olay olduğu vurgusunu yapmaya çalışmıştır.

İfham gazetesi olayın halkın üzerinde bıraktığı etkiyi ve halkın olay karşısında duyduğu üzüntüyü şöyle ifade etmiştir.

“...Bu fiili mezmuaı bu kadar memnuiyet teccidine rağmen irtikâptan çekinmeyen hissiyat-ı beşeriyeden mahrum insanların mevcut bulunması heyet-i beşeriye için bir tıynettir. Bu davada Zeki Bey’in kezaş hayatından ve müttahimlerin ahval-i hususiyelerinden bahse lüzum görmüyorum. Çünkü onlar mahkemede pek çok defalar tekrar vüzuf ile teyin etti. Yalnız düşman-ı insaniyetini suleti nagehanisine mağruz kalarak terk-i hayat eden Zeki Bey; merhum gibi ilim ve irfan ile temayüz etmiş bir zatın değil sanuf ahalinin nikab yetisinde bulunanlardan birisinin dahi katli memleketin asayişine hayat-ı içtima ve iktisadisine derece-i tesiri, itibariyle haiz-i ehemmiyettir. Mumaileyhin vaka-i feciyesi şahadeti heyet-i içtimaiye üzerine tesiri azim bırakmış ve alen-i insaniyeyi dilhun etmiştir”²².

İfham gazetesi olayı bu şekilde aktararak halkın nazarında olayın ne derece ehemmiyet arz ettiğini göstermeye çalışmıştır. Zeki Bey’in yazarlıkla ilgilenen ve kendi işi dışında herhangi bir olayla pek fazla ilgilenmediğini belirten gazete bu olayın halkın üzerinde derin bir tesir bıraktığını ve halkı üzdüğünü belirtmiştir.

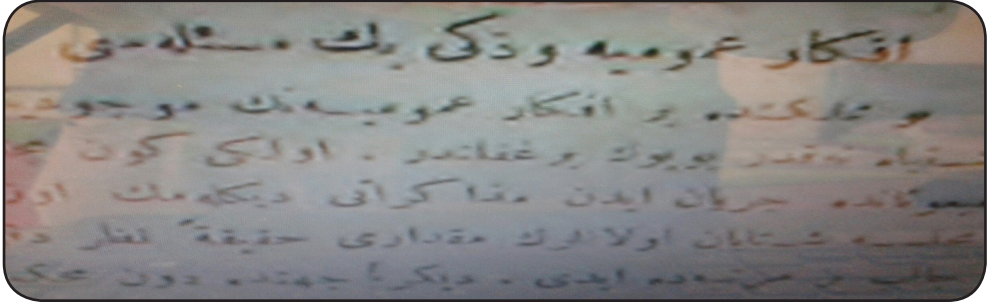
Nevrah gazetesi; ise olayın ne derece ciddi olduğunu halkın olaya nasıl yaklaştığını ve yaklaşık yirmi celselik muhakemenin neden bu kadar uzadığını, halkın bu olay karşısında tepkisini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Bu memlekette bir efkâr-ı umumisinin mevcudundan iştibah ne kadar büyük bir gaflettir. Evvelki gün meclis-i mebusan da cereyan eden müzakeratı dinlemek üzere meclise şitayan olanların miktarı hakikaten nazar-ı dikkati celb bir mertebede idi. Diğer cihette dün mahkemeyi cinayete gidenler bu memlekette bir efkârı umumiyenin mevcut olduğunu ve iş bu efkâr-ı umumiyenin Zeki Bey; meselesine pek ziyade ehemmiyet verdiğini görmüştür. Filhakika dün mahkeme -i cinayette o kadar çok galabalık vardı ki yüzlerce kişi koridorlarda dolaşmayı mahkemeyi dinlememeye mecbur kalmıştı. Hava-i

21 “Zeki Bey’in Katillerin Muhakemesi” *Islahat*, 22 Eylül 1328 / 5 Teşrin evvel/ Ekim 1912.

22 “Zeki Bey Muhakemesi” *İfham*, 27 Nisan 1328 / 10 Mayıs 1912.

nesimi galabalığın kesrinden bir aralık pek fenalaştı. Nefes almak müşkülata uğruyordu. Fakat bu hale müteessif değil. Memnun olmalı bu mesariat-ı umumiyyeden dolayı kendimizi tebrik etmek iktiza eder. Çünkü halkın bu cinayete ve cinayeti saik ahvale bu mertebe ehemmiyet vermesi memleketimizde fikri tenkit ve siyasetin ilerlemekte bulunduğuna delalet eyliyor. Evvelki gün meclis-i mebusan müzakeratı dün Zeki Bey; meselesi bu gün meclis-i mebusan müzakeratı hülasa bu mesail-i siyasiyenin teakibi ve tetkiki memleketimizde yalnız mebusları Eshab-ı vazife-i değil efradatı alakadar eden bir cinayeti siyasiye vücuda getiriyor. Dünkü izdiham bu noktadan dolaydır. Pek ziyade mucib-i memnuniyet bir haldir. Efkâr-ı umumiye Zeki Bey; meselesini memleketin selameti saadiyle alakadar görüyor. Zira merhum ve mahfuz Zeki Beyin; hayat-ı siyasiye ile olan irtibatı kavisi her muhakeme de bir kat daha tecelli ediyor”.

Resim 2

“Efkâr-ı Umumiye ve Zeki Bey Meselesi”

Nevrâh, 26 Teşrin-i Evvel (Ekim 1327)/8 Teşrin-i Sani (Kasım 1911)

“Zeki Bey’in katlini müteakip merc ve sair gazeteler bunu büyük bir felaket add ettikleri vakit birçok kişi Zeki Bey’in hayat-ı siyasiyemizdeki ehemmiyetini bilmiyordu. Zeki Bey; yalnız bir gazeteci değil sıfatıyla tanınıyordu. Hâlbuki geçen günkü ve gerek dünkü muhakemede Zeki Bey’in yalnız günü gününe mütalaasını dermeyan eder. Bir gazeteci olmadığı hatta yakını vaka-i siyasiyenin cümlesinde birçok tesirâtı olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlaşılmak efkâr-ı umumiye de yeni bir ufak mahkeme kışat ediyor. Evet, Zeki Bey’in ehemmiyeti siyasiyesi katlin hayat-ı memlekette büyük bir tesir olduğunu yazmıştık. Fakat bu bir siyasi gazetelerin mütalaasıydı. Hâlbuki şimdi iş mahkeme-i cinayet salonunda resmi bir mahiyette cereyan ediyor. Bizim söylediklerimiz huzur-ı mahkemede teyit olunuyor. Zeki Bey muhakemesi yalnız Çerkez Ahmet ve Mustafa Nazım’ın nam-ı şahıslarının muhakemesine inhisar etmiyor. Bir safha-i siyasiyeyi teşrih eyliyor. Bu hükm-ü kati kanuni şöyle dursun bu mahkemenin itasını efkâr-ı umumiyenin intizar ettiği memleketin terbiye-i siyasiyesine büyük bir faide olacaktır. Şimdiye kadar hele Hasan Fehmi ve Ahmet Samim beylerin katlinden sonra beyn el ilahi hatta beyn el muharrir garabet bir halet-i ruhiye hükümran oluyordu. Ve halada ol halet devam etmektedir. Bu halet-i ruhiyenin tafsilatına hacet var mıdır”?

“Fakat böyle bir hal-i ruhiyenin memleketin terakkیات-ı siyasiyesine ve bu suretle mücahidat meşrutiyet perverane ne kadar mazeret vermekte olduğu meydandadır. Birçok kişi kanaati vicdaniye mecbur kalıyor... Bu muhakeme Zeki Bey’in suret-i katli hakkındaki tahkikat-ı efkâra teselli veriyor. Katillerin meçhul kalamayacağı en gizli işlerin bile meydana çıkacağı anlaşılıyor. Adaletin bu kavaidi. Karşısında memleketin hayat-ı siyasiye ve iktisadisinde husule getirdiği bu tesirat-ı mühimme ve muvacehesin de selamet-i vatani hissi ile çırpınan yüreklerin bir meşret hissi ithamları kabul değildir. Hülasa efkâr-ı umumiye Zeki Bey; işine pek ziyade ehemmiyet veriyor; bu ehemmiyetin tesirat-ı maddesini de memleketimizin hayat-ı siyasiye ve içtimaiyesinde hissedecektir”²³.

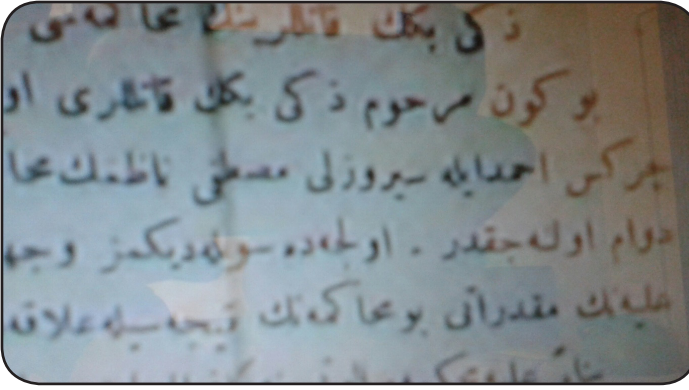
Adaletin sağlanması konusunda da halkın çok istekli olduğu ve daha önceki gazeteciler gibi katillerin meçhul kalmaması gerektiği anlatılmıştır. Suikast olayının halk üzerindeki etkisi bu şekilde ifade edilmekle birlikte *Tesisat* gazetesi olayın bir de batı kamuoyuna yansıdığına dikkat çekerek Avrupa’da da geniş yankı uyandırdığına dikkat çekmiştir. Ve gözlemlerini şöyle ifade etmiştir:

“...Türkiye ve hatta Avrupa efkârı umumiyesinde layik olduğu bir ehemmiyetle takip edilen iş bu muhakemenin memleketin pek acıtıcı cerihalarını kurcalayacağını zikretmiştik. Filhakika zan ve tahminimiz her celse muhakemede yeni yeni nezahirattan delail ile kesb -i katiyet ve hakikat etmektedir. Dünkü muhakeme evvelki delailimizin bile menbi delail ve vesaik add olunabilir. İş bu delaili bir kuvve-i mühimme olduğuna kanaatimiz olan efkâr-ı umumiye ile beraber meclisi-i mebusan kürsüsünde zamanın idaresinde kanunsuz muamelatını icra-i hükm edemeyeceğine dair teminatta bulunan sadrazam paşaya arz ettiği bir vazife-i vataniye olarak telakki ediyoruz. Dün heyet-i hâkime tarafından ifadati Şuhut arasında bir mübayanet his edilmesi ve bu mübaniyetin halli için şuhudun muvacehe ettirilmesi huzur-ı mahkemede bir takım hakaik-i müessesfenin yaz ve tedkirine sebebiyet vermiştir. Şöyle ki: Zeki Bey’in katli olduğu gece derhal cinayete gidenlerden elyevm daire-i askeriyede mevkufl bulunan jandarma yüzbaşısı Hacı Ali Bey ile zabitanı askeriyeden Müslüm Bey’in ifadeleri aralarında ufak bir fark mevcuttur. Hacı Ali Bey; mahalli cürme birlikte gittiklerini Müslüm Bey’e orada tesadüf ettikleri Mümtaz Bey ile Şeraffetin Bey’in şahuslarını tanıştırmak ve icabında izhar... Hakikate medar olacak bir delail elde etmek üzere sigara yakmak bahanesiyle bir kibrit çakmış Hacı Ali Bey; kibriti yaktığını diğeri kibriti yakıp yakmadığını farkında olmadığını söylüyor. Mesele haddizatında bizce çok mühim olmadığı halde heyet-i hakimece nedense mühim add olundu çünkü kibrit yakılıp yakılmaması, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin mürahhis matemi olup katli maddesiyle mahkûm ve askerlikten medrud ve el yeom İstanbul’u terk etmiş bulunan Mümtaz Bey’in orada bulunup bulunmadığını tevzi içindir. Merkumun o sırada mahalli cürme de bulunduğunu arkadaşı Şeraffetin Efendinin de şahadetiyle sabittir. Aslı atıf-ı ehemmiyet etiğimiz mesele bunun dolayısıyla mahkemenin huzur-ı adaletine dönülmüş bir mesele-i müteallike olmasıdır. Ki, Bunu dehşeti ve şiddeti karşısında titrememek kabil değildir”²⁴.

23 “Efkâr-ı Umumiye ve Zeki Bey Meselesi”, *Nevrah*, 13 Teşrin-i evvel/ Ekim 1327 / 26 Teşrin-i evvel/ Ekim 1911.

24 “Makri Köyü Cinayetinin Safhatı Mütealikesinden” *Tesisat*, 19 Teşrin-i evvel/ Ekim 1327 / 2

Tesisat gazetesinin mahkemelerin usulsüz bir şekilde yapıldığını da ifade etmeye çalışarak dönemin iktidarını suçlayan bir tavır sergilediği de gözden kaçırılmayacak bir gerçek gibi görülmektedir. Gazete; İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif bir gazete olduğu için mümkün olduğunca hükümeti töhmet altında bırakmaya çalışmakta aynı zamanda halkın bu konuda hassas davrandığını göstermeye çalışarak toplumsal tepkinin ne derece yüksek olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Batı kamuoyunun da pür dikkat bu suikast hadisesini takip ettiğini yazan gazete mahkemelerden her seferinde yeni yeni bazı delillerin ortaya çıktığını ve bu yüzden gizli bir şeyin kalmayacağını da satırları arasına sığdırmıştır.

Resim 3
"Zeki Bey'in
Katillerinin
Muhakemesi"

İslahat

5 Teşrin-i Evvel
(Ekim 1327)
18 Teşrin-i Evvel
(Ekim 1911)

Sonuç

İkinci meşrutiyet dönemi gazetecilerinden olan ve birçok gazetede yazılar kaleme alan Zeki Bey, duyun-u umumiye de görev aldığı sırada bu kurumda bazı yolsuzlukların olduğu kanaatine varmış ve bunların ortaya çıkarılması gerektiğini savunmuştur. Hatta daha da ileri giderek sırf olaylar karşısındaki perspektifini ortaya koyabilmek amacıyla "şehrah" gazetesini kurmuştur. Ancak kaleme aldığı yazılardan dolayı İttihat ve Terakki Cemiyetinin dikkatini çekmiştir çünkü bu yazılarla Zeki Bey; direkt olarak iktidarı hedef almış ve ağır eleştirilerde bulunmuştur. Bu yüzden İttihatçılar arasında bir bölünme meydana gelmiştir.

10 Temmuz 1911 yılında Zeki Bey; kendisine açılan bir ateş sonucunda ölmüştür. Bu olayın nedenleri araştırılırken bu sefer halk öldürülen bu üçüncü gazetecinin de katillerinin bulunmama ihtimali karşısında tedirgin olmuş ve basına yansıdığından anlaşıldığı kadarıyla rahatsız olmaya başlamıştır. Ve yine basına yansıyan haberlerden anlaşıldığı kadarıyla İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı tepkili olan halk mahkeme sonuçlarının ne olacağı konusunda da sürekli beklenti içerisinde olmuş, osmanlı toplumunun varlığının dahi bu mahkeme sonuçlarına bağlı olduğu gibi mübalalı haberler dahi halk arasında yankılanmıştır.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Hemrah

İfham

Islahat

Neurah

Renin

Tanin

Tesisat

II. Kitaplar

BAYUR Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, C.I/II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

KABACALI Alpay, *Türkiye de Siyasal Cinayetler*, Altın Kitaplar, İstanbul 1993.

Türk Basınında Demokrasi, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basım evi, Ankara 1994.

KARAL, Ever Ziya *Osmanlı Tarihi*. C.1X Türk Tarih Kurumu Ankara 1999.

KOLOĞLU Orhan, *1908 Basın Patlaması*, BAS-HAŞ, İstanbul 2005.

TOPUZ, Hıfzı, *Özgürlüğe Kurşun*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.

Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

III. Tezler

GÜNCÜ Mustafa, *Zeki Bey Suikast ve Basın*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir 2015.